

AZ EGY ISTEN SOK ARCA

Reinhard Neudecker könyve a Keresztény–Zsidó Párbeszéd Könyvtárának 1. köteteként jelent meg a Magyar Keresztény–Zsidó Tanács és a *Mérleg* című folyóirat (Bécs–Budapest–München) kiadásában.

A szerző katolikus teológus, aki – miután

1971-ben teológiából doktorált az Innsbrucki Egyetemen – hét éven át folytatott tanulmányokat a Hebrew Union College – Jewish Institute of Religion nevű amerikai (Cincinnati, USA) rabbiképző intézetben. Itt szerzett filozófiai doktorátust 1978-ban. Azóta a rabbinikus irodalom professzora Rómában a Pápai Bibliai Intézetben.

Neudecker könyve két különálló részből áll. Az elsőben (*A keresztény–zsidó párbeszéd szakaszai katolikus szempontból*) részletesen ismerteti azokat a római dokumentumokat, melyek a katolikus egyház párbeszéd utáni vágyának egyetemes érvényű megfogalmazásai. Ezek közül az első a *Nostra aetate* kezdetű zsinati nyilatkozat (1965), mely az egyház és a nem keresztény vallások viszonyáról szól. E nyilatkozat 4. pontjában esik szó a zsidóságról. Neudecker nemcsak magáról a hivatalosan kibocsátott szövegről beszél, hanem annak előtörténetéről, hátteréről, fogadtatásáról és hiányosságairól is.

A másik római dokumentum, az 1974-ben kiadott *Irányelvek és szempontok a Nostra aetate zsinati nyilatkozat 4. pontjának végrehajtásához* újra hangsúlyozza, sürgeti a zsinat tanításának megismertetését, „hogy a keresztények túljussanak az antiszemitizmus és a diszkrimináció minden formáján, mert ez ellentmond a kereszténység szellemének”. A szerző beszél arról is (amit már a korabeli zsidó kritika is szóvá tett), hogy a dokumentum miért nem említi a zsidó nép és Izrael állam kapcsolatát.

A harmadik részletesen elemzett szöveg az 1985-ben közzétett *Útmutatás a zsidók és a zsidóság helyes ábrázolásához a katolikus egyház ígéhirdetésében és hitoktatásában*. Ez a dokumentum, bár „figyelemre méltó előrelépést mutat”, ahol a kereszténység zsidó gyökereiről, Jézus és a farizeusok viszonyáról, Jézus újszövetségi ábrázolásáról és Izrael állam jelentőségéről szól, mégis mind keresztény, mind zsidó részről a legtöbbet bírált szövegek közé tartozik, és több pontban csalódást keltett. Az *Útmutatás* részletesen foglalkozik a kereszténység és az antiszemitizmus viszonyával. Egyik legnagyobb hiányossága talán éppen abban mutatkozik meg, hogy csak meglehetősen szűkszavúan szól arról, hogy az egyház és a keresztények mulasztásokat követtek el a vézskorszakban meggyalázott zsidósággal szemben. Ahogy Neudecker kritikusan mondja: „a dokumentum kijelentései egyetlen szóval sem utalnak arra: az a katasztrófa bennünket, keresztényeket is érint, méghozzá nem kis mértékben”. Ezt a hiányosságot a szerkesztők már az olasz nyelvű szövegben megpróbálták helyesbíteni azzal, hogy a vézskorszakról szólva hozzátették: „ez a tragédia természetesen a mi tragédiánk is”. A könyv izgalmas és filológiai igényességű jegyzetapparátusából az is kiderül, hogy a keresztény bűnrészesség elismerésében az egyes országok püspökei karai messze megelőzték Rómát.

A könyv első része, még mielőtt elkészítené a három dokumentum rövid mérlegét, kitér II. János Pál pápának 1986. április 13-án a római zsinagógában tett látogatására. Neudecker nemcsak az „újra megtalált testvériségről” beszél, nemcsak arról, hogy „a pápa és a rabbi megölelték egymást – amit aztán keresztények és zsidók örömmel és hálással, némelyek közülük könnyek között utánoztak”, hanem ismerteti e látogatás problematikus voltát is. Hiszen a történetek visszatetszést váltottak ki úgy bizonyos konzervatív katolikus körökben, mint az ortodox irányzatú zsidóság köreiből. A pápa mindenestre végig tudatában volt annak, hogy ezt a meghívást „nagylelkű vendégszeretetnek” köszönheti...

A könyv második része (*Az egy Isten sok arca*) a szerző egy 1983-ban tartott előadásának alaposan átdolgozott változata. Neudecker itt hallatlanul izgalmas formában beszél a rabbinikus istentapasztalatnak az *aggádában* megmutatkozó „kincsesházáról”. Négy nagy témát érint: *Isten szereti az embereket, Isten együtt szenved az emberekkel, Istennek szüksége van az emberekre, Isten sok arccal nyilatkoztatja ki magát*.

Isten szeretetét a rabbinikus istentapasztalat alapvető mozzanatának tekinti, melyet az elfogulatlanul használt *antropomorfizmusok* tesznek érzékletessé. Talán éppen ez által az Istennel fennálló bizalmas viszony által „próbálták meg az egyes rabbi más és más módon feloldani a tízparancsolat szó szerinti szövege és a saját istentapasztalatuk közötti ellentmondást”. Az *aggádában* lényegében „párbeszéd folyik a Biblia szövege és az ember saját istentapasztalata között”. A párbeszéd szeretetre alapozott hermeneutikai ténye vezetett ahhoz, hogy „az ember saját istentapasztalata fölötté állt annak, amit a Biblia szó szerint mondott”. Közben azonban a Biblia szava nem válik érvénytelenné, hanem ott áll örök kihívásként a szubjektív istentapasztalat számára. Az *Isten szenvedéséről* szóló részben az ív az Egyiptomból való kivonulás történetétől az auschwitzi táborig ível: „Az angyalok az égben ekkor (midőn az egyiptomi seregek belefulladtak a tengerbe) győzelmi dalt akartak énekelni a Szent előtt, áldott legyen Ő. Ekkor a Szent, áldott legyen Ő, így szólt hozzájuk: »Teremtényeim elpusztultak és ti énekelni akartok?« (bSzán 39b).” Neudecker ezeknek a történeteknek a sorába állítja Elie Wiesel *Az éjszaka* című könyvének egyik legmegrázóbb epizódját is, melyben Wiesel leírja, hogyan kellett végignéznie az auschwitzi koncentrációs táborban egy gyerek és két férfi felakasztását. A fiú olyan könnyű volt, hogy a kötél, amelyen lógott, fél óra elteltével is mozgott: a gyerek még élt, viaskodott a halállal, lassú agóniában halt meg, a nézők szeme láttára. Elie Wiesel így folytatja: „Mögöttem ismét megszólalt ugyanaz az ember: »Vajon hol van ilyenkor az Isten?« A bensőmben megszólalt egy hang, és így válaszolt neki: »Hogy hol van? Itt van felkötvé, erre a bitóra...«” (Balán Péter ford.)

Amit Neudecker arról mond, hogy *Istennek szüksége van az emberekre*, azon a misztikus tapasztalaton alapul, hogy „Isten és az emberek kölcsönös függési viszonyban állnak egymással”. Ez a függés azonban nem azt jelenti, hogy az ember bármikor is Isten fölé kerekedhetne, hanem annak hiperbolikus

kifejezésére szolgál, hogy mennyire fontos az ember Isten számára.

Végül a szerző részletesen foglalkozik azzal, hogy *Isten sok arccal nyilatkoztatja ki magát*. Vagyis az istenélmény gazdagságában megmutatkozó sokrétű *isten tapasztalatról* olvashatunk ebben a részben. Kerényi Gábornak a szöveg különféle nyelvi szintjeit érzékenyen visszaadó fordításában találkozunk itt is az *ággdá* történeteivel (és a szerző magyarázataival) Isten tulajdonságairól, a Sekhináról, a szent szellemről (*Rúáh há-kódes*) és az égi hangról (*Bát Kól*). Valószínűleg a könyv címe sem véletlenül utal erre a fejezetre, hiszen éppen az istenélmény közös gyökerei teszik lehetővé, hogy zsidók és keresztények újra gyanakvás nélkül állhassanak szóba egymással, tudatosítva, amit Neudecker az utószóban így mond: „zsidók és keresztények ugyanannak az Atyának a fiai és leányai, s ezért fivérei és nővérei egymásnak. Ennek a ténynek egyre inkább megélt valósággá kell válnia. De ez nem megy könnyen. Mert ha két testvér már nagyon régóta nem beszél egymással, csak veszekednek, szidják és bántják egymást, s teljesen külön utakon járnak, akkor hosszú és fáradságos út vezet egymás kölcsönös megértésig. És amikor aztán a fiatalabb testvér, aki a történetekért leginkább felelős, ismét beszélni próbál az idősebbel, nem várható el, hogy az erre rögtön kitoró örömmel reagáljon. Inkább azzal kell számolnunk, hogy az idősebb testvér kissé bizalmatlanul felteszi a kérdést, hogy a másik valóban megváltozott-e, és nem nemtelen szándékok vezetik-e.”

*

Mindenképpen tekinthetjük úgy, hogy az egyház a II. Vatikáni zsinat *Nostra aetate* dokumentumával vállalkozott erre a *hosszú és fáradságos útra*. Az első részben elemzett (és a könyv függelékében közölt) három római dokumentum egyértelműen ebbe az irányba mutat. A zsinaton talán megtörtént annak a jézusi mondásnak a mélyebb megértése, amit Máté evangéliumában így olvasunk: „Ti ne hívassátok magatokat rabbinak, mert egy a ti Mesteretek és ti mindnyájan testvérek vagytok.” (23,8) Ez nemcsak azt jelenti, hogy az egyház nem tartja magát többé az igazság kizárólagos birtokosának (vagyis lemond az erőszakos térítésről), hanem azt is, hogy elismeri, az idők során türelmetlenségével, gögjével táplálta azt a fajta „egyházias antiszemitizmust” (Bibó István), amit bár felelőtlenség volna egy kalap alá venni a faszizmus tömeggyilkos antiszemitizmusával, mégis a *mulasztás* bűne ez utóbbi társává tett. A világtörténelem legborzalmasabb zsidóüldözése egyszerre jelenti a keserűen fájdalmas múlt nehezen gyógyuló csalódását, a zsidók lelkiismeret-furdalását és az évezredesnél is régebbi előítéletektől való szabadulás kivételes pillanatát a keresztények számára. Talán éppen napjainkban jött el annak is az ideje, hogy a keresztények végre őszintén szembenézzenek az azal az apologetikus csúsztatással, mely Jézus tanítványait ül-

dözött keresztényekként, Jézus megfeszítőit pedig zsidókként tünteti fel, bármennyire valamennyien zsidók voltak is valójában. (Bibó István) Ehhez azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy a keresztények tisztában legyenek saját egyházuk megtett útjával, hogy a hívők körében is megtörténjen a zsinati szövegek recepciója. És mindez nem azzal a hátsó szándékkal, hogy – látva a keresztények nyitottságát – a zsidók kereszténnyé legyenek, hanem éppen azért, hogy *lelkiismeretük szavát követve őszintén szívvel keressék Istent* (vö. II. Vatikáni zsinat *Lumen gentium* konstitúció II,16), mert „bármely időben élő és bármely nemzetből származó ember kedves Isten előtt, ha féli őt és az igazság szerint jár el” (*Lumen gentium* II,9). Közben azonban az egyház „nem feledheti, hogy annak a nemes olajfának gyökeréből táplálkozik, melybe a népek vad olajfájának ágai be vannak oltvá” (*Nostra aetate* 4).

*

Neudecker így folytatja az utószóban szereplő példázatot az idősebb és fiatalabb testvérről: „Itt a beszélgetést kezdeményező fiatalabb testvér nem azonosítható minden további nélkül a kereszténnyel, mint ahogyan az idősebb sem a zsidóval.” Vannak, akik képesek a megbocsátásra, a bizalomra. Vannak, akik szenvednek attól, hogy a másik olyannyira távol került tőlük. Ők azok, akik rájöttek, hogy most először csak hallgatnunk kell egymást. Most az a beszélgetés, az a párbeszéd, hogy felváltva ki-ki beszámol arról, merre járt, milyen út áll mögötte. Az igazi dialógus csakis az *elfogadás* légkörében születhet meg...

Neudecker könyvének magyarországi időszerezését, azt hiszem, nem kell magyarázni. Annál is inkább mérföldkő ez a könyv, mivel a hivatalos egyházaknak mindmáig többnyire csak protokolláris gesztusaik voltak a zsidóság felé. Ahogy a II. Vatikáni zsinat tanításának átgondolása nem történt meg a katolikus egyház híveinek körében, úgy a katolikusok jelentős része nagyon keveset tudott, tudhatott arról, hogyan gondolkodik a zsinat utáni egyház a zsidóságról. A mindennapi életben pedig a faszizmus nyílt és a kommunizmus burkolt antiszemitizmusának örökségével élünk együtt, melyet a politika saját érdekeinek megfelelően az utóbbi egy-két évben is messzemenően kihasználta. Újabb előítéletek születtek és vannak születőben. Elengedhetlenné vált, hogy kiderüljön a zsidóság számára, hogyan gondolkodik róluk az egyház. De ugyanígy elengedhetlenné vált, hogy a katolikusok számára is kiderüljön, hogyan gondolkodik saját egyházuk a zsidóságról.

Ahogy az egy Istennek sok arca van, úgy a benne hívők is ugyanazon Isten más-más arcáról tesznek tanúságot. Sokarcú a zsidóság hite, és ugyanez a sokarcúság jellemzi a kereszténységet is. E könyvet elolvastva talán mégis lesznek mindkét részről, akik saját vonásaikra ismernek a másokban... (*Magyar Keresztény-Zsidó Tanács, Mérég, Budapest, 1992*)

ב"ה

ÚJ ÉLETT

A magyarországi hitközségek lapja